

Ghalib
(International Journal of Law, Political Science and International Relations)

Journal Homepage: www.ghalibqjournal.com

ISSN

P: [2788-4155](https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.1.2.2)

E: [2788-6441](https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.1.2.2)

OPEN ACCESS

Publisher: [Ghalib University-Herat](http://www.ghalibqjournal.com)

<https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.1.2.2>

Legal Strategies for the Development of Commercial Mediation in the Legal Systems of Afghanistan and Iran

Kamaluddin Azimi¹

¹, Pohanmal, Department of Private Law, Faculty of Law and Political Science, Khatam Al-Nabieen University, Ghazni, Afghanistan
(azimilaw1986@gmail.com)

Article Info ABSTRACT

Article type:
Research
Article

PP: 39 -63

Received:
24/ 06/2026

Accepted:
11/ 08/ 2026

Published:
25/ 08/2026

Background and Objective: Commercial mediation, as an alternative method of dispute resolution, relies on the intervention of an independent and impartial third party to facilitate agreement between the parties and contribute to the preservation of commercial relationships. Given the growing importance of mediation in resolving commercial disputes and the need to strengthen its legal framework in Iran and Afghanistan, this study aims to examine legislative, institutional, and international strategies for promoting and developing commercial mediation in the two countries.

Method: This study employs a descriptive-analytical method based on library research. To examine the subject, the relevant laws and legal instruments governing mediation in Iran and Afghanistan, the UNCITRAL Model Law and rules on mediation, and the provisions of the Singapore Convention on Mediation concerning international commercial settlement agreements resulting from mediation were comparatively analyzed.

Findings: The findings indicate that the development of mediation at the national level requires the reform and completion of domestic legal frameworks, drawing on the experience and rules of UNCITRAL, strengthening oversight of the performance of mediators and mediation institutions, and fostering an appropriate legal culture accompanied by legislative incentives. At the international level, accession to the Singapore Convention can provide an effective mechanism for the recognition and enforcement of international commercial settlement agreements resulting from mediation, thereby contributing to greater harmonization between the legal systems of Iran and Afghanistan.

Conclusion: The development and consolidation of commercial mediation in Iran and Afghanistan require a coherent and simultaneous approach at both the national and international levels. Reforming domestic legislation, establishing effective oversight mechanisms, promoting a culture of mediation, and providing appropriate legal incentives, together with accession to the Singapore Convention and the adoption of relevant international standards, can enhance the credibility, effectiveness, and enforceability of mediation and, consequently, facilitate the resolution of commercial disputes and the preservation of commercial relationships between the parties.

Keywords: Afghanistan, Commercial Mediation, Iran, Legal Framework,

UNCITRAL, Singapore Convention.

Cite this article: Azimi, Kamaluddin. (2026). Legal Strategies for the Development of Commercial Mediation in the Legal Systems of Afghanistan and Iran. *Ghalib Journal*. 15 (2).39-63. <https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.I.2.2>

This article is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License

Introduction

Mediation is one of the most important alternative dispute resolution mechanisms, in which an independent and impartial third party facilitates the parties' efforts to reach an agreement and resolve their dispute amicably. Its relatively low cost, efficiency, speed, confidentiality, economic advantages, respect for the parties, and non-adversarial nature are among its principal benefits. Although mediation has a long-standing presence in different cultures and in Islamic teachings, and traditional forms of reconciliation, peacemaking, settlement, and mediation have historically been practiced in both Afghanistan and Iran, modern commercial mediation, consistent with contemporary international mechanisms and standards, has not yet been sufficiently developed within the legal systems of the two countries. In Afghanistan, a separate Commercial Mediation Law has been enacted and the Afghanistan Commercial Dispute Resolution Center has been established; nevertheless, the article identifies the need to revise and improve the existing legal framework. In Iran, despite the existence of provisions relating to settlement and mediation in certain areas of law, there is still no independent and enforceable legislation specifically governing commercial mediation. Accordingly, the main objective of this study is to identify appropriate legal approaches for the development of commercial mediation within the legal systems of Afghanistan and Iran. The study seeks to answer the question of what legal, institutional, and international infrastructures can contribute to the development and institutionalization of commercial mediation in the two countries. In this regard, strengthening and completing domestic legislation in light of the UNCITRAL Model Mediation Rules, enhancing national oversight, promoting a culture of mediation, establishing appropriate legal incentives, and acceding to the Singapore Convention are examined as the principal approaches to the development of commercial mediation.

Methodology

This study adopts a descriptive-analytical methodology with a comparative approach. Using a library-based research method, it examines the legal status of mediation in Afghanistan and Iran and comparatively analyzes the capacities, legal gaps, and possible approaches for its development within the two legal systems. The materials used for data collection include relevant legal documents and regulations of Afghanistan and Iran, the UNCITRAL Model Mediation Rules, and related books and scholarly articles. The analysis first examines the historical, cultural, and legal position of mediation in the two countries and subsequently considers the infrastructures required for its development at both the national and international levels. At the national level, the study addresses issues including legislative reform, supervision and oversight, public awareness, legal incentives, the development of codes of conduct, and the protection of confidentiality. At the international level, it considers the possible accession of Afghanistan and Iran to the Singapore Convention and the use of the countries' shared cultural and social capacities.

Results

The findings indicate that the development of commercial mediation in Afghanistan and Iran requires the establishment of appropriate legal, institutional, social, and cultural infrastructures. The first major finding concerns the need for a clear legal framework

governing commercial mediation. The 2021 UNCITRAL Model Mediation Rules can provide an appropriate framework for drafting independent commercial mediation legislation in Iran and revising Afghanistan's Commercial Mediation Law. The experience of the two countries in adopting the UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration demonstrates that reliance on a common model can bring their legal rules and legal terminology closer together. Repeating this experience in the field of commercial mediation could therefore contribute to greater harmonization of the relevant regulations in the two countries. In Iran, the development of a clear legal framework for commercial mediation is considered necessary, while in Afghanistan, despite the existence of legislation in this area, its revision and updating in light of developments in the UNCITRAL Model Mediation Rules are considered necessary.

The second finding concerns the scope of application of the relevant regulations. Commercial mediation legislation should be formulated in a manner that covers both domestic and international commercial disputes. The scope of application should also be clearly defined in order to avoid uncertainty regarding jurisdiction and the implementation of the relevant provisions. In this regard, the article proposes that the law should apply to commercial mediations conducted within the territory of each country, as well as to cases in which the parties have accepted its application. Where the place of mediation has not been determined, its determination may be entrusted to the mediator.

The third finding concerns the need for structured oversight of mediators and mediation institutions. A lack of accountability, together with the possibility of bias and corruption, may undermine confidence in mediation as a dispute resolution mechanism. At the same time, oversight should not result in the transformation of the essentially private nature of mediation into a governmental process. Accordingly, the establishment of appropriate rules and mechanisms for the recognition, supervision, and support of mediation institutions, while preserving their independence, is considered necessary.

The fourth finding highlights the importance of public awareness and legal incentives. Despite the advantages associated with mediation, its wider use requires the development of a positive attitude toward the process and greater public confidence in its effectiveness. Measures such as reducing litigation costs and providing tax exemptions may encourage disputing parties to resort to mediation. In addition, the development of codes of conduct for mediators, with particular emphasis on competence, independence, impartiality, fairness, confidentiality, and the proper conclusion of the mediation process, can contribute to improving the quality of mediation services.

The fifth finding concerns the need for explicit legal provisions on confidentiality. In Iran, the Civil Procedure Law does not contain a specific provision addressing confidentiality in mediation. In Afghanistan, the regulations examined in the article likewise do not clearly establish the impartiality and confidentiality obligations of conciliators. Therefore, explicit provisions concerning confidentiality, independence, and impartiality could strengthen the parties' confidence in mediation and contribute to its broader use.

At the international level, the findings indicate that the accession of Afghanistan and Iran to the Singapore Convention could play an important role in the development of international commercial mediation. Both countries had signed the Convention but, at the time the article was written, had not yet acceded to it. The Convention could provide an effective enforcement framework for settlement agreements resulting from mediation. The geographical proximity of Afghanistan and Iran, together with their commercial relations and shared cultural and social characteristics, may provide a favorable context for making effective use of this framework.

Finally, the article identifies traditional institutions as another potential resource for the development of mediation. Elders, tribal leaders, religious scholars, and other socially trusted individuals have a long history of resolving disputes in both societies. Making use of these capacities, provided that appropriate links with formal institutions are established and judicial review is available, could contribute to more effective management of disputes and the resolution of less complex cases.

Conclusion

The purpose of this study was to identify legal approaches for the development of commercial mediation within the legal systems of Afghanistan and Iran. The findings demonstrate that, despite the historical and cultural foundations of mediation and the existence of certain relevant regulations and institutions, mediation in its modern and standardized form has not yet achieved an adequate level of development. In Afghanistan, the existence of the Commercial Mediation Law and the Afghanistan Commercial Dispute Resolution Center provides an initial institutional foundation; nevertheless, revision and improvement of the existing legal framework remain necessary. In Iran, the absence of independent and enforceable legislation governing commercial mediation constitutes a significant legal gap.

The findings further demonstrate that the development of mediation cannot be achieved through a single measure; rather, it requires a coordinated set of legislative, institutional, cultural, and international measures. Drawing on the UNCITRAL Model Mediation Rules in drafting and revising domestic legislation, clearly defining the scope of application, establishing structured oversight, promoting public awareness, providing legal incentives, developing codes of conduct, and introducing explicit provisions concerning confidentiality and impartiality are among the most important national requirements. At the international level, the accession of Afghanistan and Iran to the Singapore Convention could strengthen the enforceability of settlement agreements resulting from mediation and, given the cultural, social, and commercial ties between the two countries, contribute to greater coordination between their legal systems.

Accordingly, the article recommends that Afghanistan revise its Commercial Mediation Law and clearly define the concept of institutional mediation, while Iran should develop independent legislation specifically governing commercial mediation. The article also recommends organizing specialized meetings and workshops for judges, lawyers, legal scholars, and commercial actors, as well as incorporating specialized mediation training into university law curricula, in order to establish an appropriate academic and professional foundation for the development of mediation.

Conflict of Interest

The author reports no specific conflict of interest in the study.

Acknowledgment

No individual or institution is specifically acknowledged in the article.

	 (مجله بین المللی مطالعات حقوقی، سیاسی و روابط بین الملل) www.ghalibqjournal.com صفحه اصلی مجله: ISSN P: 2788-4155 E: 2788-6441 OPEN ACCESS	
https://doi.org/10.58342/ghalibqi.V.15.I.2.2		ناشر: پوهنتون / دانش گاه غالب - هرات

راه کارهای حقوقی توسعه میانجی گری تجاری در نظام حقوقی افغانستان و ایران

کمال الدین عظیمی

^۱. پوهنمل بخش حقوق خصوصی، پوهنزی / دانش کده حقوق و علوم سیاسی، پوهنتون / دانش گاه خاتم النبیین، غزنی، افغانستان
(azimilaw1986@gmail.com)

چکیده	اطلاعات مقاله
زمینه و هدف: میانجی گری به عنوان یکی از شیوه های جایگزین حل و فصل اختلافات، با بهره گیری از شخص ثالث مستقل و بی طرف، نقش مهمی در تسهیل توافق طرفین و حفظ روابط تجاری ایفا می کند. باتوجه به اهمیت روزافزون این شیوه در حل اختلافات تجاری و ضرورت تقویت چارچوب های حقوقی آن در ایران و افغانستان، پژوهش حاضر با هدف بررسی راه کارهای تقنینی، نهادی و بین المللی برای ترویج و توسعه میانجی گری تجاری در دو کشور انجام شده است. روش: این پژوهش با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از مطالعات کتابخانه ای انجام شده است. برای تحلیل موضوع، مقررات و اسناد حقوقی مرتبط با میانجی گری در ایران و افغانستان، قواعد میانجی گری آنسیترال و مفاد کنوانسیون سنگاپور در خصوص سازش نامه های حاصل از میانجی گری تجاری بین المللی مورد بررسی و تطبیق قرار گرفته است. یافته ها: یافته های پژوهش نشان می دهد که توسعه میانجی گری در سطح ملی مستلزم اصلاح و تکمیل مقررات داخلی، بهره گیری از تجارب و قواعد آنسیترال، تقویت نظارت بر عمل کرد اشخاص و نهادهای میانجی گر و ایجاد فرهنگ حقوقی مناسب هم راه با مشوق های قانونی است. در سطح بین المللی نیز الحاق به کنوانسیون سنگاپور می تواند با فراهم کردن سازوکار مؤثر برای شناسایی و اجرای سازش نامه های حاصل از میانجی گری تجاری بین المللی، زمینه هماهنگی بیش تر نظام های حقوقی ایران و افغانستان را فراهم سازد. نتیجه گیری: گسترش و تثبیت میانجی گری تجاری در ایران و افغانستان نیازمند روی کردی منسجم و هم زمان در دو سطح ملی و بین المللی است. اصلاح قوانین داخلی، ایجاد نهادهای نظارتی کارآمد، فرهنگ سازی و ارائه مشوق های قانونی، در کنار الحاق به کنوانسیون سنگاپور و بهره گیری از قواعد بین المللی، می تواند به افزایش اعتبار، کارآمدی و قابلیت اجرای میانجی گری و	نوع مقاله: علمی - پژوهشی صص: ۶۳-۳۹ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۰۳ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۵/۲۰ نشر: ۱۴۰۵/۰۶/۰۳

در نتیجه، تسهیل حل‌وفصل اختلافات تجاری و حفظ روابط تجاری میان طرفین کمک کند.
کلیدواژه‌ها: افغانستان، ایران، چارچوب حقوقی، کنوانسیون سنگاپور، میانجی‌گری تجاری، آنسیترال.

ارجاع به این مقاله: عظیمی، کمال‌الدین. (۱۴۰۵). راه کارهای حقوقی توسعه میانجی‌گری تجاری در نظام حقوقی افغانستان و ایران. فصل‌نامه علمی - پژوهشی غالب. ۱۵(۲): ۳۹ - ۶۳. <https://doi.org/10.58342/ghalibqj.V.15.I.2.2>

این مقاله تحت مجوز بین‌المللی Creative Commons Attribution 4.0 International License منتشر شده است.

۱. مقدمه

در دنیای امروز حقوق‌دانان روش‌های جای‌گزینی را برای حل‌وفصل اختلافات^۱ مورد تأکید قرار داده‌اند. یکی از مهم‌ترین این شیوه‌ها، میانجی‌گری است، که از دیرباز مورد توجه قرار داشته و به قوانین کشورهای مختلف ورود نموده است. کم‌هزینه‌بودن، سرعت، محرمانه‌گی، کارآمدی، آینده‌نگری، صرفه اقتصادی، احترام‌محوری، دقت، اثربخشی، غیرخصمانه‌بودن و ساده‌گی، از مهم‌ترین مزایای این شیوه محسوب می‌شوند. منظور از شیوه‌های جای‌گزین، شیوه‌هایی غیر از مراجعه به مراجع قضایی است، که در آن یک طرف ثالث به نام میانجی به طرف‌های اختلاف در رسیدن به توافق و حل اختلاف کمک می‌کند (گرشاسبی، ۱۳۸۸: ۳۲).

قواعد و آیین میانجی‌گری مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران در تعریف میانجی‌گری بیان داشته است: «میانجی‌گری یکی از روش‌های حل‌وفصل اختلاف است که به موجب آن شخص ثالث بی‌طرف (میانجی) طرفین را در حل اختلاف شان یاری و مساعدت کرده پیش‌نهادهای در مورد حل‌وفصل اختلاف ارائه می‌کند». قانون میانجی‌گری تجارتی افغانستان در بند ۲، ماده ۱، میانجی‌گری را فرایندی می‌داند که در آن شخص میانجی، بنا بر درخواست و توافق طرفین، با حفظ بی‌طرفی، برای حل‌وفصل سریع، عادلانه و مسالمت‌آمیز اختلافات تجارتی و اقتصادی اقدام می‌کند.^۲ میانجی‌گری در فرهنگ‌های بزرگی نظیر فرهنگ رومی، چینی و مصری ریشه دارد. ریشه‌های این شیوه مدیریت و حل اختلاف در مذاهب اسلام، مسیحیت و بودائیزم نیز وجود دارد (گرشاسبی، ۱۳۸۸: ۳۳).

در ایران نیز از دیرباز، اشخاص معتمد و مورد احترام اجتماعی، که غالباً از آنان با عنوان «ریش سفیدان» یاد می‌شد، نقش مؤثری در حل‌وفصل اختلافات و منازعات میان ساکنان روستاها و شهرها ایفا می‌کردند. این افراد با اتکا به جای‌گاه اجتماعی و نفوذ معنوی خود، در بسیاری از موارد

^۱ Alternative Dispute Resolution.

^۲ «میانجی‌گری (مصالحه) عبارت از عملیه لازم‌الاجرای است که به تأسی از آن میانجی به اساس درخواست و توافق طرفین، خدمات بی‌طرفانه را به منظور حل‌وفصل سریع و عادلانه منازعات تجارتی و اقتصادی انجام می‌دهد» (بند ۲، ماده ۲).

توانسته‌اند آرامش و صلح اجتماعی را برقرار سازند و حتا بیش از برخی رهبران محلی و نخبه‌گان، در فرایند رفع اختلافات نقش آفرینی کنند (احمدلو و هم‌کاران، ۱۴۰۱: ۶۲۳)؛ باین‌حال، از آن‌جا که دوره ساسانی در تاریخ حقوق ایران باستان به عنوان عصر شکوفایی قواعد حقوقی و گسترش عدالت شناخته می‌شود، خاستگاه‌های نظری و ارزشی این نظام حقوقی را باید در متون دینی و حقوقی اوستایی جست‌وجو کرد (ساکت، ۱۳۶۵: ۳۵).

با گسترش قلمرو حکومت و افزایش پیچیده‌گی روابط اجتماعی، مراجعه به مراجع قضایی به تدریج جای‌گزین شیوه‌های دوستانه حل‌وفصل اختلافات شد. باوجود این، قانون‌گذار مقررات پراکنده‌یی را برای حمایت و تشویق استفاده از روش‌های جای‌گزین حل اختلاف وضع کرد. برای نمونه، نهاد دآوری و حکمیت نخست در مواد ۷۵۷ تا ۷۷۹ قانون اصول محاکمات حقوقی مصوب ۱۳۲۹ هجری قمری (۱۲۸۹ هـ.ش) پیش‌بینی شد. سپس قانون حکمیت مصوب ۱۳۰۶ هجری شمسی، که نوعی دآوری اجباری را مقرر می‌کرد، جای‌گزین این مواد گردید. این قانون نیز پس از اصلاح به موجب قانون اصلاح قانون حکمیت مصوب ۱۱ فروردین ۱۳۰۸، سرانجام بر اساس ماده ۳۸ قانون حکمیت مصوب ۱۳۱۳ هجری شمسی صریحاً نسخ شد و مواد پیشین نیز منسوخ باقی ماند (کریمی و پرتو، ۱۳۹۲: ۱۱-۱۳).

نهاد دآوری در قانون آیین دادرسی مدنی سابق مصوب ۱۳۱۸ هجری شمسی، از ماده ۶۳۲ به بعد مورد پیش‌بینی و تنظیم قرار گرفته بود. سپس قانون آیین دادرسی مدنی در ۲۱ فروردین سال ۱۳۷۹ طی ۵۲۹ ماده و ۷۲ تبصره به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. این قانون ۹ باب دارد، که هرکدام به موضوعات مختلفی می‌پردازد. در قانون یادشده تشریفات رسیده‌گی به دعاوی حقوقی به صورت گسترده انعکاس یافته است، که در ضمن آن به موضوعات دآوری و سازش نیز پرداخته شده است. به عنوان مثال قانون‌گذار در ماده ۱۷۸ الی ۱۹۳ مبحثی را به سازش اختصاص داده است. علاوه براین، قانون دآوری تجاری بین‌المللی در سال ۱۳۷۶ به تصویب رسیده است. در بخش میانجی‌گری در حوزه دعاوی کیفری به استناد ماده ۸۴ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با اصلاحات بعدی، آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری در سال ۱۳۹۵ مورد تصویب قرار گرفته است. میانجی‌گری را می‌توان یکی از جلوه‌های عدالت ترمیمی و از نوآوری‌های قانون دادرسی کیفری دانست. براساس ماده ۸۲ این قانون، مقام قضایی می‌تواند با توافق طرفین و به منظور دستیابی به سازش، موضوع را برای انجام میانجی‌گری به شورای حل اختلاف یا شخص و مؤسسه واجد صلاحیت ارجاع دهد؛ اما در خصوص میانجی‌گری تجاری که موضوع این پژوهش را تشکیل می‌دهد، کشور ایران تا کنون قانون مصوب و لازم‌الاجرا ندارد.

در همین راستا قواعد و آیین میانجی‌گری مرکز دآوری اتاق بازرگانی ایران، در راستای اجرای ماده ۶ (الف) قانون اساسنامه‌یی تأسیس مرکز دآوری اتاق ایران مصوب ۱۳۸۰ در تاریخ ۱۳۹۵/۱۲/۲۴ توسط هیأت مدیره مرکز دآوری اتاق ایران تأیید شد و در تاریخ ۱۳۹۶/۷/۲ به تصویب هیأت نمایندگان اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران رسید. سپس مرکز منطقه‌یی دآوری تهران^۱ که یک سازمان مستقل بین‌المللی زیر نظر سازمان حقوقی مشورتی آسیا-آفریقایی (آلکو) بوده و در پی موافقت‌نامه امضا شده در تاریخ سوم مه ۱۹۹۷ میان دولت ایران و آلکو تأسیس شده است، پس از سپری‌نمودن مراحل تصویب توسط نهادهای قانون‌گذاری ایران، در جولای سال ۲۰۰۴ رسمیت یافت. این مرکز یک سال بعد با انتشار قواعد دآوری، در جولای سال ۲۰۰۵ فعالیت خود را رسماً آغاز نموده و در سال ۲۰۱۸ قواعد جدید دآوری خود را منتشر نمود. این مرکز در همین راستا به تاریخ ۱۵ ژوئیه ۲۰۲۱ (۲۴ تیر ۱۴۰۰) قواعد میانجی‌گری (مصوب سازمان مشورتی-حقوقی آسیایی آفریقایی^۲ خود را نیز به اجرا گذاشت.

شایان ذکر است در سال‌های اخیر مجموعه‌هایی به نام «هیأت‌های حل اختلاف» در ایران تأسیس گردیده‌اند، که ظاهراً کارکردهای میانجی‌گرایانه دارند. این هیأت‌ها تلاش می‌کنند تا اختلافات عمدتاً خانواده‌گی و شخصی افراد را پیش از اجبار طرفین اختلاف به رجوع به محکمه، حل‌وفصل نمایند (گرشاسبی، ۱۳۸۸: ۳۶).

در کشور افغانستان نیز روش‌های جای‌گزین حل‌وفصل اختلاف به شکل سنتی آن ریشه طولانی دارد. حتا مطالعات اخیر نشان می‌دهد که بیش‌تر قریب به اتفاق اختلافات هنوز هم از طریق روش‌های غیررسمی، مانند میانجی‌گری سنتی حل‌وفصل می‌شوند. در این روش همان‌طوری که بیان شد، علما، رهبران مذهبی، بزرگان اقوام، شوراها محلی و مردمی و سایر افراد که طرفین به آن‌ها اعتماد دارند، دارای نقش محوری هستند. انواع اختلافاتی که از طریق این روش حل می‌شود، شامل امور مدنی، تجاری، کیفری، و سایر اختلافات جدی بین روستایی در موضوع زمین، حقابه و سایر منابع طبیعی است.

برخی از اساتید حقوق بر این باورند که نظام حقوقی از عناصری تشکیل شده است، که می‌توان آن‌ها را در سه محور مفاهیم، قواعد و نهادها دسته‌بندی و خلاصه کرد بر این مبنا، برجسته‌ترین مفاهیم اختصاصی نظام حقوقی افغانستان که ریشه در فرهنگ و باورهای اجتماعی این سرزمین دارند، عبارتند از: جرگه^۳، لویه‌جرگه^۴، مَرکه^۱، نانوات^۲، امیر^۳ کوتوال^۴ و شورای علما (روحانیت).

^۱. TRAC

^۲. AALCO

^۱. اصطلاح پشتو؛ به معنای مجلس مردمی که با حضور مردان قبیله تشکیل می‌گردد.

^۲. مجلس بزرگان که در مورد مسائل مهم سیاسی و اجتماعی تصمیم می‌گردد.

همان گونه که پیداست، بخشی از این مفاهیم بیان گر قواعد حقوقی و بخشی دیگر نشان دهنده رویه ها و نهادهای حقوقی هستند که براساس فرهنگ و اعتقادات جامعه افغانستان برای حل و فصل مسائل مورد استفاده قرار می گیرند؛ هم چنین عناصر اساسی و بنیادین نظام حقوقی افغانستان را شریعت، قوانین موضوعه و عرف تشکیل می دهند (محمدی، ۱۳۹۳: ۱۱۹).

هرچند عرف در زمره منابع رسمی حقوقی در مرتبه سوم قرار گرفته است، اما در عمل باید آن را رکن اساسی نظام حقوقی افغانستان و نخستین شیوه حل و فصل اختلافات و دعاوی دانست. در مقابل، قانون یا مقررات موضوعه با وجود آن که به عنوان نخستین منبع رسمی استناد شناخته می شود، در عرصه اجرا و کاربرد عملی عملاً در جایگاه سوم قرار می گیرد (همانجا: ۱۱۹).

شایان ذکر است که دلایل گرایش شدید به این روش ها با دلایلی که منجر به افزایش و توسعه تدریجی استفاده از روش های جایگزین حل و فصل اختلافات در کشورهای توسعه یافته شده است، یکسان نیست که از جمله، دلایل فرهنگی، فساد گسترده در نظام قضایی دولتی، هزینه های زیاد، و سختی نظام حقوقی را می شود عنوان کرد.

در قوانین موضوعه افغانستان هیچ حکم صریحی وجود ندارد، که میانجی گری در موضوعات کیفری را مجاز یا منع نموده باشد، اما ماده ۵۴ قانون اساسی افغانستان مصوب ۱۳۸۸ ه-ش را می توان تفسیر نمود که میانجی گری توسط مقامات رسمی، میکانیزم های سنتی حل و فصل منازعات و سایر میانجی گران منعی ندارد.

قانون اصول محاکمات مدنی مصوب ۱۳۶۸ نیز در مواد مختلفی به مسأله حکمیت، صلح و سازش تصریح نموده است.^۵ قانون سرمایه گذاری خصوصی در افغانستان مصوب (۱۳۸۴) حل و فصل اختلافات به روش های ای دی آر را مورد توجه قرار داده است.

سرانجام در همین راستا به تأسی از اصل ۷۹ قانون اساسی افغانستان و براساس مصوبه شماره ۳۵ مورخ ۱۳۸۵/۱۰/۲۵ شورای وزیران و فرمان تقنینی شماره ۹۸ رئیس جمهور وقت، قانون میانجی گری تجارتي افغانستان به صورت مستقل طی ۳ فصل و ۲۵ ماده مورد تصویب قرار گرفت.

^۲ . مصالحه بی که با پادرمیانی مردان طایفه برای حل یک اختلاف صورت می گیرد.

^۴ . میکانیزم خاص طلب بخشش از سوی مرتکب یک عمل مجرمانه و متجاوز یا پیش نهاد آتش بس و متارکه دیگری است، که با فیصله جرگه با اعزام تعدادی از خویشاوندان مجرم یا متجاوز به شمول یک زن، همراه با قرآن و یک رأس گوسفند به درب خانه قربانی یا مجنی علیه، یا طرف مقابل صورت می گیرد.

^۵ . عنوان فرمانروایان پیشین.

^۶ . رئیس پلیس با اختیارال محدود قضایی؛ فعلاً منسوخ.

^۳ . مواد ۱۱۱، ۱۱۰، ۱۱۲ و ۴۹۷ به موضوع حکمیت و مواد ۲۳۰ و ۲۳۱ به موضوع مصالحه و مذاکره پرداخته است.

در نهایت مرکز حل منازعات تجاری افغانستان^۱ به عنوان مرکز حل و فصل قضایای تجاری از طریق روندهای بدیل قضایی در سال ۱۳۹۴ تحت اشراف اتاق تجارت و صنایع افغانستان ایجاد و در پرتو ماده ۲۴ قانون میانجی‌گری تجاری، قواعد میانجی‌گری خود را تصویب نموده است. همان طوری که ملاحظه شد، علی‌رغم سابقه تاریخی اعمال سنتی میانجی‌گری در افغانستان و ایران، میانجی‌گری به شکل مدرن و مطابق با ساز و کارها و استانداردهای تعریف شده بین‌المللی تا کنون در ایران و افغانستان رشد و توسعه چندانی نیافته و رایج نگرییده است. به همین دلیل طرح این موضوع، شناخت ابعاد حقوقی و ارائه راه کار حقوقی در جهت توسعه این روش در نظام حقوقی ایران و افغانستان با توجه به هم‌سایه‌گی و اقتضائات تجاری هر دو کشور در پرتو مباحث تطبیقی یک اقدام جدیدی خواهد بود.

۲. روش

این تحقیق از نوع تحقیقات توصیفی-تحلیلی که به با رویکرد تطبیقی صورت می‌گیرد. داده‌های این تحقیق از منابع کتابخانه‌یی جمع‌آوری می‌گردد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات شامل اسناد قانونی (قوانین مرتبط افغانستان، ایران و قانون نمونه آنسیترال)، مقالات علمی، کتب و سایر منابع مرتبط با موضوع تشکیل می‌دهد.

۳. یافته‌ها

۳-۱. آماده‌سازی زیرساخت‌ها

توسعه میانجی‌گری مستلزم راه کارها، ایده‌ها و زیرساخت‌های متعدد حقوقی، اجتماعی و فرهنگی است. آماده‌سازی این زیرساخت‌ها مستلزم تصویب قانون، اصلاح و بازنگری مقررات بعضی قوانین داخلی و زمینه‌سازی برای اجرایی نمودن مقررات میانجی‌گری است. در این مقاله بسترسازی برای زیرساخت‌های میانجی‌گری در دو سطح ملی و بین‌المللی مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد:

۳-۱-۱. بسترسازی در سطح ملی

یکی از زیرساخت‌های مهم و کاربردی در راستای توسعه میانجی‌گری در نظام حقوقی افغانستان و ایران ایجاد بستر قانونی خاص و اصلاح مقررات بعضی قوانین داخلی هر دو کشور است. در خصوص ساز و کار قانونی، قواعد نمونه آنسیترال ۲۰۲۱ چارچوب قانونی مناسبی را فراهم نموده است، که

¹ Afghanistan Commercial Dispute Resolution Center.

اقتباس از آن برای توسعه میانجی‌گری در نظام حقوقی ایران و افغانستان مفید و مؤثر خواهد بود، که در زیر مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

الف. الهام از قوانین نمونه آنسیترال

کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل متحد (آنسیترال) در ۱۷ دسامبر ۱۹۶۶م. با هدف هماهنگ‌سازی و یک‌سان‌سازی حقوق تجارت بین‌الملل تأسیس شد. مأموریت اصلی این کمیسیون، تسهیل و توسعه تجارت بین‌المللی از طریق تدوین و هماهنگ‌سازی قواعد حقوقی است. با گسترش چشم‌گیر تجارت بین‌الملل از دهه ۱۹۶۰، کشورهای توسعه‌یافته و درحال توسعه درصدد کاهش موانع حقوقی و تجاری برآمدند. یکی از مهم‌ترین این موانع، تفاوت نظام‌های حقوقی و قوانین داخلی کشورها بود، که ضرورت ایجاد نهادی برای هماهنگی و یک‌سان‌سازی مقررات را آشکار ساخت؛ ازاین‌رو، آنسیترال در سال ۱۹۶۶م. با عضویت ۲۹ کشور تشکیل شد.

تعداد اعضای این کمیسیون در سال ۱۹۷۳م. به ۳۶ کشور و در سال ۲۰۰۴م. به ۶۰ کشور افزایش یافت. اعضا ازسوی مجمع عمومی سازمان ملل متحد برای دوره‌ی شش‌ساله انتخاب می‌شوند. جمهوری اسلامی ایران نیز تا سال ۲۰۲۲ به‌عنوان یکی از اعضای آنسیترال فعالیت داشته است (حقیقی و هفشجانی، ۱۳۹۷: ۶۳)؛ افغانستان نیز اکنون عضو آنسیترال بوده و برای شش سال آینده تا ۲۰۲۸ عضویت این کمیسیون را دارا می‌باشد. در میان قوانین نمونه تصویب‌شده، قواعد میانجی‌گری آنسیترال ۲۰۲۱ م. است که پس از مشوره با دولت‌ها، نهادهای ذی‌نفع بین‌دولی، و نهادهای غیردولتی بین‌المللی، غنای آن چند برابر شده است. قانون مزبور شکل به‌روزرسانی شده و اصلاح‌شده قوانین نمونه ۲۰۰۲ و ۲۰۱۸ در خصوص میانجی‌گری تجاری بین‌المللی می‌باشد.

کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل با این مأموریت به‌وجود آمد تا یک‌سان‌سازی و هماهنگی حقوق تجارت بین‌الملل را با درنظرگرفتن منافع همه‌گان، به‌خصوص کشورهای درحال توسعه را در راستای رشد تجارت بین‌الملل توسعه و گسترش دهد. قواعد نمونه میانجی‌گری آنسیترال، چارچوب حقوقی مناسبی است، که زمینه لازم را برای توسعه و ترویج میانجی‌گری به‌عنوان یک روش جای‌گزین داوری (حکمت) و دادرسی در حل‌وفصل اختلافات فراهم می‌کند. پذیرش این قواعد نمونه، موجب تسهیل رسیده‌گی به اختلافات تجاری و تقویت هماهنگی و یک‌سان‌سازی مقررات مرتبط با تجارت بین‌الملل می‌گردد.

نمونه بارز آن قانون نمونه داوری آنسیترال می‌باشد، که مبنای قانون داخلی بیش از ۱۰۰ کشور قرار گرفته و نقش کلیدی در یک‌سان‌نمودن قوانین داوری کشورها داشته است. همین امر می‌تواند

در زمینه میانجی‌گری تجاری بین‌المللی با مبنای قراردادان قواعد نمونه میانجی‌گری آنسیترال ۲۰۲۱م. تحقیق یابد.

نمونه عینی دیگر در این زمینه قانون داوری تجاری بین‌المللی و قانون حکمیت تجارتی افغانستان است. مقررات قانون حکمیت تجارتی افغانستان و قانون داوری تجاری بین‌المللی ایران به علت پی‌روی از الگوی واحد، یعنی قانون نمونه داوری آنسیترال، از جهات فراوانی باهم شباهت دارند. البته تفاوت‌هایی هم در مقررات قوانین داوری هر دو کشور به چشم می‌خورد، که با توجه به بومی‌سازی مفاهیم و مقررات حقوقی از ناحیه قانون‌گذاران هر دو کشور طبیعی است؛ اما منظور این است که اقتباس قوانین داوری هر دو کشور از قانون نمونه داوری آنسیترال در یک‌سان نمودن رویکرد نظام حقوقی ایران و افغانستان، تلاقی و تضارب اندیشه‌های حقوقی میان دو کشور و یک‌سان نمودن ادبیات حقوقی تأثیر مثبتی داشته است؛ بنابراین، با استفاده از این تجربه حقوقی می‌توان گفت که تکرار تجربه یادشده در خصوص میانجی‌گری تجاری نیز آینده روشن و خوبی در راستای ترویج و توسعه میانجی‌گری در هر دو نظام حقوقی خواهد داشت.

با توجه به ضرورت توسعه و ترویج شیوه‌های جای‌گزین در رسیده‌گی به دعاوی تجاری، به‌ویژه اختلافات تجاری بین‌المللی، لازم است در شرایط کنونی چارچوب حقوقی مشخصی برای میانجی‌گری تجارت بین‌المللی در نظام حقوقی ایران تدوین و تصویب گردد.

در افغانستان قانون میانجی‌گری تجاری با اقتباس از قانون نمونه آنسیترال به تصویب رسیده است؛ اما بازهم نظر به نواقص و ایراداتی که در ادبیات حقوقی این قانون و محتوای آن وجود دارد، ضرورت به اصلاح و بازبینی دارد؛ به دلیل این که قواعد میانجی‌گری آنسیترال پس از مشوره با دولت‌ها، نهادهای ذی‌نفع بین‌الدولی، و نهادهای غیردولتی بین‌المللی، غنای آن را از نظر محتوا و جامعیت بیش‌تر نموده است. طبیعی است که واردنمودن محتوای فعلی قواعد میانجی‌گری آنسیترال در مقررات داخلی ایران و افغانستان بر غنای قانون ملی هر دو کشور خواهد افزود. علاوه بر آن طبق نظر برخی ترویج میانجی‌گری می‌تواند زمینه تحقق آرمان‌های توسعه پایدار را نیز فراهم نماید (دیوید لوتران، ۱۴۰۰).

ب. اصلاح مقررات قانون میانجی‌گری تجارتی

یکی از راه کارهای توسعه‌ی نهاد میانجی‌گری در سطح ملی، اصلاح برخی مقررات داخلی ایران و افغانستان است، که به‌نظر می‌رسد لازم باشد مورد توجه قانون‌گذاران دو کشور قرار گیرد. نخست آن که، قانون‌گذاری در حوزه میانجی‌گری باید به گونه‌ی انجام پذیرد که هم اختلافات تجاری داخلی و هم اختلافات تجاری بین‌المللی را در بر گیرد.

در همین زمینه، یکی از استادان و پژوهشگران حقوق ایران بر ضرورت تدوین قانون واحد در حوزه میانجی‌گری تأکید کرده است. به باور وی، در نظام حقوقی داخلی به‌تر است مقرراتی جامع وضع شود که هم میانجی‌گری تجاری داخلی و هم بین‌المللی را دربر گیرد؛ زیرا اعمال یک چارچوب حقوقی واحد، بدون توجه به داخلی یا بین‌المللی بودن میانجی‌گری، می‌تواند زمینه توسعه و گسترش این شیوه حل‌وفصل اختلافات را در ایران فراهم سازد (ابریشمی، ۱۳۹۹: ۲۷۶).

باتوجه به مفاد قانون نمونه میانجی‌گری آنسیترال، مشخص می‌شود که ساختار حقوقی این قانون به‌گونه‌ی طراحی شده است که با اعمال تغییرات محدود در مفاد آن، امکان تصویب و اجرای آن برای مقاصد گسترده‌تر فراهم می‌گردد. چنان‌که در پانویست قانون نمونه سال ۲۰۰۲م. نیز تصریح شده است، کشورهایی که تمایل دارند این قانون به‌صورت عام‌تری به تصویب برسد، می‌توانند با حذف واژه «بین‌المللی» از ماده ۱ و نیز حذف بندهای (۴)، (۵) و (۶) همان ماده، دامنه شمول آن را توسعه دهند. دوم، در اختلافات تجاری بین‌المللی، تعیین دقیق قلمرو اعمال این قواعد از اهمیت اساسی برخوردار است؛ چرا که عدم شفافیت در این زمینه می‌تواند به بروز ابهام در صلاحیت و نحوه اجرای مقررات منجر شود.

می‌توان پیش‌نهاد کرد که در زمان تدوین قانون میانجی‌گری تجاری در ایران و اصلاح مقررات موجود در افغانستان، قلمرو اجرای قانون به‌گونه‌ی مشخص تعیین گردد، به‌نحوی که این قانون بر تمامی میانجی‌گری‌های تجاری که محل آن در قلمرو ایران و افغانستان واقع است یا طرفین به‌طور صریح یا ضمنی اجرای آن را پذیرفته‌اند، اعمال شود. در صورت عدم تعیین محل میانجی‌گری توسط طرفین، تعیین آن می‌تواند به میانجی و اگذار گردد. همچنین در قانون میانجی‌گری تجاری افغانستان، حدود قلمرو اجرا به‌صورت روشن بیان نشده و نیازمند بازنگری و اصلاح است. ازاین‌رو، برای نظام‌مندسازی میانجی‌گری تجاری در هر دو کشور، تصویب قانون مبتنی بر قانون نمونه آنسیترال، اصلاح قانون میانجی‌گری تجاری افغانستان و گسترش شمول آن نسبت به سازش‌نامه‌های داخلی و بین‌المللی، می‌تواند راه‌کار مناسبی محسوب شود.

پ. بازرسی و نظارت محاکم ملی

یکی از چالش‌های اساسی در استفاده از شیوه‌های جای‌گزین حل‌وفصل اختلاف، به‌ویژه میانجی‌گری در ایران و افغانستان، نگرانی از نبود پاسخ‌گویی، احتمال جانب‌داری و بروز فساد در میان نهادها و اشخاص مسؤول رسیده‌گی است. در این زمینه، برخی نویسندگان معتقدند که یکی از الزامات مدیریت فرایند حل‌وفصل اختلافات از سوی دستگاه قضایی، ایجاد امکان نظارت بر عمل‌کرد این اشخاص و پیش‌بینی سازوکارهای لازم برای تحقق این نظارت است (تنگستانی، ۱۳۹۸: ۲۹). البته شایان ذکر است که نظارت و پستی‌بانی‌های ملی به معنای حکومتی کردن روش‌های جای‌گزین

حل و فصل اختلاف نیست؛ به این دلیل که این روش‌ها در ذات و ماهیت خصوصی هستند؛ بل که منظور این است که مقرردها و لوایح در راستای تطبیق به‌تر مقررات میانجی‌گری و آیین‌نامه‌هایی به‌منظور شناسایی و نظارت بر فعالیت این نهادها از طرف قوه قضاییه (سترمحکمه) هر دو کشور مورد تصویب قرار گیرد. البته در حمایت دست‌گاه‌هایی قضایی این نگرانی وجود دارد که دولت و نهادهای قضایی مربوط در خصوص فرایند این روش‌ها دخالت نموده و ماهیت خصوصی بودن این روش‌ها را تحت‌الشعاع قرار دهند؛ بنابراین، به نظر می‌رسد وجود پشتی‌بانی و نظارت ساختارمند بر عمل کرد اشخاص و مراجع مربوط از الزامات استفاده و توسعه روش‌های مذکور است.

ت. فرهنگ‌سازی و ارائه مشوق‌ها

یکی از اقدامات مهم و عملی در کنار تدابیر حقوقی و قضایی، توجه به ایجاد نگرش مثبت و اعتماد عمومی نسبت به کارآمدی شیوه‌های جای‌گزین حل اختلاف است؛ چنان‌که توسعه فرهنگ حقوقی و قضایی هم‌واره از جمله سیاست‌های مورد تأکید نظام‌های حقوقی ایران و افغانستان بوده است. برخی از نویسندگان بر این باورند که در روند گسترش تدریجی میانجی‌گری، باید ایجاد و ارائه مشوق‌های لازم برای افزایش استقبال از این شیوه نیز مورد توجه قرار گیرد. این روی‌کرد هم در مورد اختلافاتی که قانوناً باید از طریق سازوکارهای غیرقضایی حل و فصل شوند و هم در سایر اختلافات قابل اعمال است (تنگستانی، ۱۳۹۸: ۱۲۸).

نقش دولت و هماهنگی نظام قضایی در ترویج میانجی‌گری می‌تواند از طریق ایجاد مشوق‌هایی مانند کاهش هزینه‌های دادرسی و پیش‌بینی معافیت‌های مالیاتی (ازجمله معافیت مالیاتی وکلای مدافع) تحقق یابد و طرفین اختلاف را به استفاده از این روش‌ها ترغیب کند. تجربه نظام حقوقی ایتالیا در این زمینه، مؤثر بودن چنین سیاست‌هایی را نشان می‌دهد؛ به‌گونه‌ای که در این کشور، رسیده‌گی به اختلافات از طریق میانجی‌گری و اسناد مرتبط با آن، مشمول ابطال تمبر و برخی هزینه‌های قانونی نمی‌گردد؛ هم‌چنین، در صورت درخواست اجرای توافق حاصل از میانجی‌گری از طریق مراجع قضایی، تا مبلغ پنجاه هزار یورو از پرداخت هزینه‌های اجرایی معاف است؛ درحالی که اجرای آرای قضایی معمولاً مستلزم پرداخت هزینه‌های قانونی مربوط می‌باشد (همان: ۱۲۶).

ث. تدوین گداهای رفتاری

یکی از راه کارهای پیش‌نهادی در جهت ارتقای کیفیت روش‌های غیرقضایی، تهیه کدهای رفتاری به‌منظور رعایت حداکثری ضوابط و اصول دادرسی عادلانه است. در سال ۲۰۰۴ «کد اروپایی رفتار

میانجی‌ها^۱ به تصویب رسید. هدف از تدوین و تصویب این کد رفتاری افزایش کیفیت رسیده‌گی در حل و فصل اختلافات توسط میانجی‌هاست. این کُد در چهار بند به موضوع‌های صلاحیت، شیوه‌های فعالیت، ارتقای خدمات، استقلال و بی‌طرفی، آیین میانجی‌گری، انصاف، حفظ محرمانه‌گی و پایان فرایند میانجی‌گری پرداخته است (تنگستانی، ۱۳۹۸: ۱۲۶). طوری که ملاحظه می‌گردد، تدوین و تصویب مشابه کدهای مذکور می‌تواند تمهید مناسبی برای تضمین نسبی عمل‌کرد مطلوب روش‌های مذکور در ایران و افغانستان باشد.

ج. وضع مقررات صریح در مورد حفظ محرمانه‌گی

محرمانه‌گی عنصری ویژه و کلیدی در سازش یا میانجی‌گری است؛ زیرا در صورت اطمینان خاطر طرفین دعوا از حفظ محرمانه‌گی، تمام راه‌های سازش به صورت صریح میان طرفین بحث می‌شود و با ارائه همه اطلاعات، میانجی نیز می‌تواند راه‌حل‌های به‌تری را به طرفین دعوا پیشنهاد دهد. به تعبیر برخی نویسندگان «محرمانه‌گی قلب تپنده میانجی‌گری است» (شهبازی نیا و ملک‌نیا، ۱۳۹۵: ۱۳۶). در آغاز مذاکرات کارگروه آنسیترا انتظار می‌رفت مقرراتی در خصوص محرمانه‌گی درج شود، از سوی دیگر کنوانسیون سنگاپور درباره رعایت محرمانه‌گی مقرراتی ندارد و باید براساس مقررات قانون داخلی حاکم رفتار شود (نیشابوری و رضایی، ۱۴۰۱: ۱۲۹).

قانون آیین دادرسی مدنی ایران در باب لزوم رعایت محرمانه‌گی ساکت است و مقرره‌یی در این زمینه ندارد. البته در مواد ۲۰ و ۲۲ آیین‌نامه میانجی‌گری در امور کیفری (۱۳۹۴) قواعدی در این خصوص بیان شده است؛ اما به باور برخی محققان، با توجه به فقدان قدرت تقنینی آیین‌نامه و معطوف‌بودن این مقرره به دعوای مطروحه در مراجع کیفری، این آیین‌نامه نمی‌تواند سکوت قانون‌گذار ایران را در خصوص محرمانه‌گی در سازش جبران کند و نیاز به تقنین مقرراتی در این موضوع به وضوح احساس می‌شود (نیشابوری و رضایی، ۱۴۰۱: ۱۳۰).

در قانون اصول محاکمات مدنی افغانستان در مواد ۲۳۰ و ۲۳۱ صرفاً آثار سازش بیان شده؛ اما هیچ توضیحی در مورد موقعیت مصلحین از جهت بی‌طرفی و حفظ محرمانه‌گی ارائه نمی‌دهد. صرفاً در ماده ۴۰ قانون مذکور بیان داشته در صورت برگزارشدن به صورت علنی برگزار گردد و مخل نظم عمومی بوده و باعث افشای اسرار محرمانه زنده‌گی اشخاص گردد، نباید به صورت علنی برگزار گردد. قانون اصول محاکمات تجارتي نیز در این خصوص ساکت است و مقرراتی ندارد؛ بنابراین، انتظار می‌رود که برای تضمین استقلال و بی‌طرفی مصلحین و رعایت اصل محرمانه‌بودن، مقرراتی در این قانون در نظر گرفته شود تا زمینه گسترش مقررات مربوط میانجی‌گری و سازش فراهم گردد.

¹ European Code of Conduct for Mediators

۳-۱-۲. بستر سازی برای زیر ساخت بین‌المللی

بعد از بررسی راه کارهای حقوقی توسعه میانجی‌گری در نظام حقوقی ایران و افغانستان در سطح ملی، اکنون به‌عنوان یکی از راه کارهای بین‌المللی توسعه میانجی‌گری الحاق هردو کشور به کنوانسیون سنگاپور مورد بررسی قرار می‌گیرد؛ قبل از آن لازم است دیدگاه‌های مخالف، که بیان‌گر ابعاد موضوع در خصوص الحاق احتمالی ایران و افغانستان به کنوانسیون سنگاپور، عوامل دخیل در آینده کنوانسیون سنگاپور و نقش آن در توسعه میانجی‌گری به‌صورت مختصر بررسی می‌گردد.

الف. الحاق به کنوانسیون سنگاپور

در این قسمت الحاق ایران و افغانستان به کنوانسیون سنگاپور را در آیین دیدگاه موافق به بررسی می‌گیریم؛ البته کشور ایران^۱ و افغانستان^۲ کنوانسیون سنگاپور را امضا نموده است؛ ولی تا کنون به‌صورت رسمی ملحق نشده و مفاد این کنوانسیون در هر دو نظام حقوقی وصف لازم‌الاجرا ندارد. برخی محققان اهمیت کنوانسیون سنگاپور را در منطقه آسیا از حیث نظری و عملی دوچندان ارزیابی کرده‌اند؛ زیرا میانجی‌گری در این منطقه به‌عنوان شیوهی مقبول برای حل و فصل اختلافات تجاری و منطبق با فرهنگ‌ها و حساسیت‌های رایج، مورد پذیرش است. اگرچه به دلیل خلأهای قانونی و اجرایی، میانجی‌گری در آسیا تا حدی از معیارهای بین‌المللی فاصله دارد و همچنان شیوهی کاملاً مرسوم نیست، در این وضعیت با توجه به مفاد کنوانسیون سنگاپور از جمله اهداف، قلمرو موضوعی، شرایط اجرا، حق شرط و... چشم‌انداز اجرای آن در منطقه آسیا در صورت الحاق دولت‌های آسیایی بسیار مفید و مؤثر ارزیابی می‌شود (حسینی اکبرنژاد، ۱۴۰۰: ۱۶۶۵).

در تأیید این روی کرد، برخی نیز اظهار داشته‌اند که الحاق ایران به کنوانسیون سنگاپور و فراهم‌سازی ضمانت اجرای موافقت‌نامه‌های ناشی از میانجی‌گری از طریق این کنوانسیون می‌تواند موجب توسعه میانجی‌گری تجاری بین‌المللی و به‌دنبال آن، تقویت نقش ایران در تجارت بین‌الملل شود (ابریشمی، ۱۴۰۰: ۲۷۷).

کنوانسیون سنگاپور به دنبال ایجاد وضعیتی مشابه آرای داوری در کنوانسیون نیویورک، برای موافقت‌نامه‌های حاصل از میانجی‌گری است (جنیدی، ۱۴۰۰).

۱. تهران - ایرنا، (۱۳۹۸) پای‌گاه اطلاع‌رسانی هیأت دولت: به پیش‌نهاد وزارت دادگستری و در اجرای ماده ۲ آیین‌نامه چگونگی تنظیم و انعقاد توافق‌های بین‌المللی، با امضای کنوانسیون سازمان ملل درباره موافقت‌نامه‌های حل و فصل بین‌المللی ناشی از میانجی‌گری (کنوانسیون سنگاپور) موافقت کرد، تاریخ دسترسی ۱۴۰۲/۶/۲۹ قابل دسترسی در: <https://2cm.es/1huEP>

۲. افغانستان به تاریخ ۱۳۹۸/۵/۲۹ این کنوانسیون را امضا نموده است. تاریخ دسترسی ۱۴۰۲/۶/۲۹ قابل دسترسی در: <https://2cm.es/1mxrl>

به باور نگارنده، الحاق دو کشور ایران و افغانستان به کنوانسیون سنگاپور با توجه به اشتراکات ادبیات حقوقی، هم‌جواری مرزی و مبادلات تجاری در عرصه تجارت، گام مهمی در راستای تحقق هدف این کنوانسیون (ارتقا جای گاه و توسعه میانجی‌گری) و ایجاد سرعت در رشد روابط تجاری هردو کشور تلقی خواهد شد. این روی کرد برای اعطای رژیم اجرایی مستقل برای موافقت‌نامه‌های حاصل از میانجی‌گری در نظام حقوقی ایران و افغانستان افق روشنی را به تصویر می‌کشد.

ب. استفاده از زیرساخت‌های مشترک فرهنگی - اجتماعی

در جوامع افغانستان و ایران، استفاده از اصلاح‌گری در حل و فصل اختلافات سال‌های متمادی رایج بوده است. در ایران، اقدام به اصلاح ذات‌البین، صلح، اصلاح‌گری، سازش، آشتی، مصالحه و تصفیه، که مشابه روش‌های اصلاح‌گری در فرهنگ عرفی - اسلامی جامعه افغانستان و ایران است، عمیقاً ریشه دارد و در پاره‌یی از مقررات حقوقی این دو کشور، توصیه به اصلاح‌گری (سازش) و صلح به‌عنوان گونه‌یی از حل اختلاف و ترک منازعه به‌وضوح به رسمیت شناخته شده است.

نگاه به پیشینه روش‌های جای‌گزین حل و فصل اختلاف به‌ویژه اصلاح‌گری و میانجی‌گری در افغانستان و ایران برای قاعده‌مندسازی مقررات آن در راستای توسعه و گسترش این نهاد در حقوق داخلی دو کشور از اهمیت بالایی برخوردار است؛ زیرا هر رفتاری که در جامعه شکل می‌گیرد، پیشینه قبلی دارد. مردم براساس پیشینه‌های قبلی که شامل پیشینه‌های ذهنی، فرهنگی و اجتماعی می‌شود اقدام می‌کنند. برخی در اهمیت این موضوع بیان داشته‌اند در پیشینه فرهنگی ایران تعریف میانجی‌گری، ریش‌سفیدی و حضور شخص سوم برای حل و فصل دعاواها بوده است. در قدیم چنین رفتاری کاربرد داشته و افراد در هر سنی برای فردی که نقش میانجی را بازی می‌کرده، حرمت و احترام خاصی قائل بودند و حضور شخص میانجی نه تنها آتش دعاوا را خاموش می‌کرد، بل که به آشتی طرفین منجر می‌شد (میوه‌یان، ۱۳۹۷: ۷۴).

ازطرفی در جامعه امروزی قانون اساسی هر کشوری به‌عنوان مهم‌ترین سند ملی، نظام حقوقی را در آن کشور پی‌ریزی و پیش‌بینی می‌کند، با توجه به اشتراکات دینی، فرهنگی ایران و افغانستان جای‌گاه دین و شریعت در قانون اساسی هر دو کشور برجسته است.

در اصل ۳ قانون اساسی افغانستان مصوب ۱۳۸۵ بیان شده است: «در افغانستان هیچ قانونی نمی‌تواند مخالف معتقدات و دین مقدس اسلام باشد». به‌نظر می‌رسد مفهوم این اصل به لحاظ حقوقی می‌تواند هم به شریعت، فقه و دکتترین حقوق اسلامی اشاره داشته باشد، که شریعت و فقه اسلامی در باب صلح و مصالحه تمرکز خاصی دارد.

در اصل ۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز بر این امر تصریح شده و مقرر داشته است: «کلیه قوانین و مقررات مدنی و جزایی، مالی، اقتصادی، اداری، فرهنگی، نظامی، سیاسی و غیر این‌ها

باید براساس موازین اسلامی باشد. این اصل بر اطلاق و عموم همه قانون اساسی و بقیه مقررات قانونی دیگر حاکم است و تشخیص این امر به عهده شورای نگهبان است؛ هم‌چنان در اصل ۷ این قانون به موضوع شوراها به استناد به دستور قرآن کریم «و أمرهم شورای بینهم»، به‌عنوان ارکان تصمیم‌گیری و اداره امور کشور و حدود اختیارات و وظایف این‌ها براساس قانون پرداخته شده است. نه تنها در باب مشروعیت سازش میان مسلمانان و جواز حل و فصل اختلافات از این راه، همانند داوری، تردیدی وجود ندارد؛ بل که بر حل اختلافات میان مسلمانان و رفع منازعات بر پایه سازش و تلاش در این جهت بسیار تأکید شده است. آیات و روایات بسیاری بر حل اختلافات از این طریق فرا می‌خواند. در قرآن کریم آمده است: «وَالصُّلْحُ خَيْرٌ/ صلح به‌تر است» (نساء: ۱۲۸)؛ «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلِحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ/ همانا مؤمنان با هم برادرند، پس میان برادران خود صلح و سازش برقرار نمایند» (حجرات: ۱۰). در آیات دیگری نیز هم‌چون آیات ۳۵ و ۱۱۴ سورة نساء و آیه ۱ سورة انفال و آیه ۹ سورة حجرات، تأکید قرآن کریم بر صلح و سازش منعکس شده است. افزون بر آن، در بسیاری از متون اسلامی، تشویق به سازش از سوی قاضی به عنوان یکی از آداب شایسته قضاوت مورد تأکید قرار گرفته است (حسینی، ۱۳۷۸: ۱۶۵). به همین منظور، قاضی می‌تواند میان اصحاب دعوا اقدام به میانجی‌گری کند و آنان را به سازش و حل و فصل دوستانه اختلاف ترغیب نماید؛ و این اقدام و اختیار که برخی از فقیهان بر استحباب آن نظر داده اند، مختص امور مدنی نیست و امور کیفری (جرایم تعزیری) را نیز در بر می‌گیرد (حسینی، ۱۳۷۸: ۸-۳۶). همان‌طور که ملاحظه می‌شود، آیات مزبور نشانه اهمیت صلح و سازش در اسلام و تأکید بر حل و فصل اختلافات به شکل دوستانه است؛ بنابراین، و باتوجه به جای‌گاه برجسته دین و شریعت در قوانین اساسی هر دو کشور (ایران و افغانستان)، می‌توان گفت که از لحاظ شرعی نفوذ میانجی‌گری و سازش و حل و فصل دوستانه اختلاف در متن آموزه‌های دینی هر دو کشور مورد تأکید قرار گرفته و پسندیده است، که اشخاص اختلافات خود را با استفاده از این روش‌های دوستانه مثل سازش و میانجی‌گری حل و فصل کنند.

پ. استفاده از ظرفیت نهادهای سنتی

بهره‌گیری از ظرفیت و نهادهای سنتی و غیررسمی برای حل و فصل اختلافات، یکی از سازوکارهای قابل توجه و مهم است. این مراجع و نهادها در کشورهای در حال توسعه قابل ردیابی هستند. بعضی آمارهای معتبر بین‌المللی در این خصوص بیان‌گر امکان حل و فصل درصد قابل توجه و بالایی از اختلافات از طریق این روش هاست (وکیلان، ۱۳۹۱: ۱۰۸). در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، از جمله مناطقی از امریکای لاتین، آفریقا و آسیا، نهادهای سنتی و بومی، به‌ویژه ریش‌سفیدان و بزرگان قوم، نقش قابل توجهی در حل اختلافات ایفا می‌کنند. البته این نهادهای سنتی از لحاظ موقعیت شناسایی نشده اند، ولی از نظر غالب مردم از مشروعیت بالایی برخوردار اند.

ظرفیت آن‌ها برای حل و فصل اختلافات در صورتی قابل استفاده است که ارتباطشان با نهادهای رسمی دولتی به نحوی برقرار و پاره‌یی اصلاحات لازم در آن‌ها انجام شود. این مراجع ممکن است در برخی نقاط جغرافیایی به علت عدم دسترسی به نهادهای دولتی برای حل اختلاف، تنها گزینه قابل اقدام برای طرفین دعوا باشند (رودر تیلمن چی، ۲۰۰۰: ۱-۲).

در برخی کشورها، مراجعه به سازوکارهای غیررسمی، شرط پیشین اقامه دعوا در دادگستری محسوب می شود. در این زمینه می توان به الزام طرفین برای مراجعه به کمیسیون آشتی و حل اختلاف (شامل یک قاضی و دو نفر از رؤسای قبایل) در مورد تمام اختلافات حقوقی (غیرخانواده‌گی) در امارات متحده عربی اشاره کرد (وکیلان: ۱۰۹).

بنابراین، استفاده از این ظرفیت از باب مدیریت دادخواهی در یک فرایند مشخص به خاطر مصالح عمومی در جامعه ایران و افغانستان در راستای حل اختلافات در بعضی پرونده‌های غیر پیچیده و غیر تخصصی به این علت، که اشخاص و مراجع سنتی مانند رؤسای قبایل، ریش سفیدان، علما، و سایر اشخاص تأثیرگذار، که از پای گاه اجتماعی قابل توجهی برخوردارند، گزینه ممکن و مناسب است؛ اما امکان بازنگری قضایی در تصمیمات مراجع و اشخاص ذی ربط، یکی از شرایط ضروری برای تأمین حق دادخواهی طرفین اختلاف خواهد بود.

۴. مناقشه

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که با وجود پیشینه تاریخی و فرهنگی میانجی‌گری در افغانستان و ایران، این شیوه حل و فصل اختلافات در شکل مدرن و مبتنی بر سازوکارها و استانداردهای حقوقی بین‌المللی هنوز جای‌گاه متناسبی در نظام حقوقی دو کشور پیدا نکرده است. در هر دو کشور، شیوه‌های سنتی اصلاح‌گری، صلح، سازش و میانجی‌گری سابقه‌یی طولانی دارد و نهادهایی مانند ریش سفیدان، بزرگان قومی، علما و شوراهای محلی در حل اختلافات نقش داشته‌اند؛ با این حال، میان سنت‌های موجود و نهاد رسمی و قانون‌مند میانجی‌گری تجاری فاصله‌یی قابل توجه مشاهده می‌شود. در افغانستان، با وجود تصویب قانون میانجی‌گری تجاری و ایجاد مرکز حل منازعات تجارتی افغانستان، مقاله هم‌چنان بر ضرورت اصلاح و بازنگری مقررات موجود تأکید دارد؛ در ایران نیز فقدان قانون مستقل و لازم‌الاجرای میانجی‌گری تجاری، یکی از خلأهای اصلی نظام حقوقی معرفی شده است. این وضعیت نشان می‌دهد که سابقه و پذیرش اجتماعی میانجی‌گری به تنهایی برای توسعه آن کافی نیست و این نهاد به چارچوب حقوقی، نهادی و اجرایی منسجم نیاز دارد.

یکی از مهم‌ترین مسائل مورد بحث در مقاله، ضرورت ایجاد زیرساخت قانونی مشترک و هماهنگ در دو نظام حقوقی است. بررسی تجربه قانون‌گذاری در حوزه دآوری نشان می‌دهد که

پی‌روی افغانستان و ایران از قانون نمونه داوری آنسیترال، با وجود تفاوت‌های ناشی از بومی‌سازی، موجب ایجاد شباهت‌هایی در مقررات دو کشور و نزدیک‌شدن ادبیات حقوقی آن‌ها شده است. از دیدگاه مقاله، همین تجربه می‌تواند در حوزه میانجی‌گری تجاری نیز مورد استفاده قرار گیرد. قواعد نمونه میانجی‌گری آنسیترال ۲۰۲۱ م. می‌تواند مبنایی برای تدوین قانون مستقل در ایران و اصلاح قانون میانجی‌گری تجارتی افغانستان باشد؛ بنابراین، مسأله اصلی تنها تصویب یک قانون جدید نیست؛ بل که هماهنگ‌سازی مقررات با تحولات جدید میانجی‌گری تجاری و تعیین روشن قلمرو اجرای آن نیز اهمیت دارد. مقاله به‌طور مشخص بر ضرورت شمول مقررات نسبت به میانجی‌گری‌های تجاری داخلی و بین‌المللی و تعیین روشن قلمرو اجرای قانون تأکید می‌کند.

از سوی دیگر، توسعه میانجی‌گری بدون ایجاد سازوکارهای نظارت و پاسخ‌گویی می‌تواند با چالش‌هایی مانند جانب‌داری، فساد و ضعف عمل‌کرد اشخاص و نهادهای میانجی‌گر مواجه شود. این‌رو، مقاله میان استقلال ماهیت خصوصی میانجی‌گری و ضرورت نظارت ساختارمند تمایز قائل می‌شود. نظارت قضایی و ملی از دیدگاه مقاله نباید به معنای حکومتی کردن فرایند میانجی‌گری باشد؛ بل که هدف آن باید شناسایی نهادهای میانجی‌گری و نظارت بر عمل‌کرد آن‌ها در چارچوب مقررات مشخص باشد. در نتیجه، می‌توان گفت که استقلال میانجی‌گری و نظارت بر آن دو امر متعارض نیستند، بل که نظارت قانونی می‌تواند در صورت طراحی مناسب، به افزایش اعتماد عمومی و تضمین کیفیت فرایند کمک کند.

یافته‌های مقاله همچنین نشان می‌دهد که توسعه میانجی‌گری صرفاً با ابزارهای تقنینی تحقق نمی‌یابد و به فرهنگ‌سازی و ایجاد انگیزه برای استفاده از این شیوه نیز نیاز دارد. هزینه‌های کم‌تر، سرعت، محرمانه‌گی، کارآمدی، احترام به طرفین و غیرخصمانه‌بودن از جمله ویژگی‌هایی هستند که در مقدمه مقاله برای میانجی‌گری برشمرده شده‌اند؛ با این حال، برای تبدیل این مزایا به استفاده عملی و گسترده، مقاله بر ضرورت ارائه مشوق‌های قانونی مانند کاهش هزینه‌های دادرسی و پیش‌بینی معافیت‌های مالیاتی تأکید می‌کند. از این منظر، سیاست تقنینی باید به‌گونه‌ای طراحی شود که طرفین اختلاف، استفاده از میانجی‌گری را از نظر زمانی و اقتصادی نیز مطلوب ارزیابی کنند.

موضوع محرمانه‌گی نیز از مسائل اساسی موردتوجه مقاله است. در ایران، قانون آیین دادرسی مدنی در خصوص محرمانه‌گی میانجی‌گری ساکت دانسته شده و مقررات موجود در آیین‌نامه میانجی‌گری امور کیفری نیز از نظر دامنه شمول و قدرت تقنینی برای جبران این خلأ کافی تلقی نشده است. در افغانستان نیز مقررات مورد بررسی، بیش‌تر به آثار سازش پرداخته و درباره بی‌طرفی و محرمانه‌گی مصالحان مقررات روشنی ارائه نکرده‌اند. بنابراین، از دیدگاه مقاله، تدوین مقررات صریح درباره محرمانه‌گی، استقلال و بی‌طرفی میانجی می‌تواند یکی از الزامات اساسی اعتمادسازی و

توسعه میانجی‌گری تجاری باشد. تدوین کدهای رفتاری نیز در همین راستا می‌تواند کیفیت عمل‌کرد میانجی‌ها را ارتقا دهد.

در سطح بین‌المللی، مقاله الحاق ایران و افغانستان به کنوانسیون سنگاپور را یکی از راه‌کارهای مهم توسعه میانجی‌گری می‌داند. هر دو کشور این کنوانسیون را امضا کرده‌اند، اما در زمان نگارش مقاله هنوز به آن ملحق نشده‌اند و مفاد آن در نظام حقوقی داخلی دو کشور لازم‌الاجرا نشده است. استدلال مقاله این است که کنوانسیون سنگاپور می‌تواند برای سازش‌نامه‌های حاصل از میانجی‌گری، رژیم اجرایی مستقلی ایجاد کند و از این طریق یکی از مهم‌ترین خلأهای میانجی‌گری تجاری بین‌المللی، یعنی ضمانت اجرای توافقات حاصل از میانجی‌گری، را کاهش دهد. این موضوع برای ایران و افغانستان، با توجه به هم‌جواری، اشتراکات فرهنگی و اجتماعی و روابط تجاری میان دو کشور، اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

در نهایت، مقاله بر این باور است که ظرفیت‌های فرهنگی و سنتی موجود در ایران و افغانستان می‌تواند به عنوان پشتوانه اجتماعی توسعه میانجی‌گری مدرن مورد استفاده قرار گیرد. ریش‌سفیدان، بزرگان قومی، علما و سایر اشخاص مورد اعتماد اجتماعی در هر دو جامعه سابقه‌ی طولانی در حل اختلاف دارند؛ باین‌حال، استفاده از این ظرفیت‌ها باید در چارچوبی مشخص و همراه با امکان بازنگری قضایی صورت گیرد تا حق دادخواهی طرفین تضمین شود. بنابراین، نتیجه اصلی مناقشه آن است که توسعه میانجی‌گری تجاری در افغانستان و ایران نیازمند پیوند میان سه سطح است: زیرساخت قانونی و نهادی، پشتوانه فرهنگی و اجتماعی، و سازوکارهای بین‌المللی اجرای توافقات حاصل از میانجی‌گری؛ مقاله بر این اساس، تصویب و اصلاح قوانین، نظارت ساختارمند، فرهنگ‌سازی، مشوق‌های قانونی، کدهای رفتاری، تضمین محرمانه‌گی و الحاق به کنوانسیون سنگاپور را مجموعه‌ی مکمل و به‌هم‌پیوسته برای توسعه این نهاد معرفی می‌کند.

۵. نتیجه‌گیری

توسعه میانجی‌گری در ایران و افغانستان نیازمند فراهم‌آوری زیرساخت‌های مؤثر در دو سطح ملی و بین‌المللی می‌باشد. در سطح ملی، تصویب قانون مستقل میانجی‌گری با الهام از قواعد کنوانسیون آنسیترا و تقویت بستر تقنینی، به‌عنوان راه‌کاری مناسب و ضروری مطرح است؛ هم‌چنین، نظارت و بازرسی‌های ملی بر فعالیت اشخاص و نهادهای مرتبط با میانجی‌گری، فرهنگ‌سازی حقوقی، ارائه مشوق‌های قانونی و تدوین کدهای رفتاری منظم و الزام‌آور جهت پیش‌گیری از سوءاستفاده از این نهاد، از الزامات کلیدی برای توسعه پایدار میانجی‌گری در دو کشور به‌شمار می‌رود. در سطح بین‌المللی، الحاق ایران و افغانستان به کنوانسیون سنگاپور به‌منظور تضمین اجرای لازم‌الاجرا بودن

سازش‌نامه‌های میانجی‌گری بین‌المللی و بهره‌مندی از اشتراکات فرهنگی و اجتماعی دو کشور، گزینه‌یی راه‌بردی و مطلوب در جهت تقویت و ارتقای نظام میانجی‌گری محسوب می‌شود. بدین ترتیب، اتخاذ سیاست‌های حقوقی هماهنگ و ایجاد بسترهای نهادی مناسب، ضامن پیش‌رفت و تثبیت جای‌گاه میانجی‌گری در نظام‌های حقوقی دو کشور خواهد بود.

پیش‌نهاها

الف. در قانون میانجی‌گری تجاری افغانستان، بخشی مربوط به تعریف اصطلاحات، فاقد تعریف «میانجی‌گری سازمانی» است. هم‌چنین در قواعد کنوانسیون آنسیترا، اعم از نسخه‌های پیشین (قانون نمونه ۲۰۰۲ و ۲۰۱۸) و نسخه کنونی (۲۰۲۱)، تعریفی برای میانجی‌گری سازمانی ارائه نشده است، که این موضوع به‌عنوان نقصی در سند بین‌المللی محسوب می‌شود؛ از این‌رو، در فرایند تصویب قانون مستقل میانجی‌گری در ایران و بازنگری قانون میانجی‌گری تجاری کنونی افغانستان، افزودن تعریف «میانجی‌گری سازمانی» به‌عنوان گزینه‌یی مناسب و ضروری پیش‌نهاد می‌گردد. این امر به دلیل فعالیت برخی مؤسسات و سازمان‌های داوری در ارائه هم‌زمان خدمات میانجی‌گری، مانند مرکز داوری اتاق بازرگانی ایران، مرکز منطقه‌یی داوری تهران و مرکز حل منازعات تجاری افغانستان، از اهمیت ویژه‌یی برخوردار است و ارتباط قانونی میانجی‌گری مستقل با این مراکز را به‌طور شفاف تعیین خواهد نمود.

ب. برگزاری نشست‌های علمی و کارگاه‌های تخصصی حقوقی پیرامون مهارت‌های میانجی‌گری و اهمیت این روش حل اختلاف، ویژه وکلا، قضات، حقوق‌دانان، تجار و شرکت‌های تجاری، با مشارکت وزارت عدلیه، دانشگاه‌ها و مراکز فعال در حوزه داوری در هر دو کشور، به‌منظور ارتقای آگاهی و توان‌مندسازی نهادهای ذی‌ربط، ضروری است.

پ. افزودن واحدهای درسی تخصصی مربوط به میانجی‌گری در سرفصل دروس دانش‌گاهی در مقاطع فوق‌لیسانس رشته‌های حقوق تجارت بین‌الملل، حقوق خصوصی و مالکیت فکری، به‌منظور ایجاد بستر علمی مناسب و توسعه شناخت و کاربرد نهاد میانجی‌گری در نظام‌های حقوقی ایران و افغانستان، گزینه پیش‌نهادی دیگری خواهد بود.

تضاد منافع

نتایج این پژوهش با هیچ فرد حقیقی و حقوقی تعارض منافع ندارد. از هیچ نهاد دولتی و خصوصی نیز حمایت مالی دریافت نکرده است.

منابع

۱. قرآن کریم
۲. احمدلو، محمد؛ میرعلی، یحیی؛ زمانی، توران. (۱۴۰۱). میان‌جیگری از منظر کیفرشناسی در نظام حقوقی ایران. تهران: ششمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات اجتماعی، حقوق و فرهنگ عامه. <https://civilica.com/doc/1522730>
۳. قانون آیین دادرسی مدنی ایران، مصوب (۱۳۷۹).
۴. تنگستانی، محمدقاسم. (۱۳۹۸). حل و فصل اجباری اختلافات از طریق غیرقضایی. فصل‌نامه علمی - پژوهشی تعالی و حقوق. (۱). ۱۰۵-۱۳۴. <http://noo.rs/WqNUL>
۵. جنیدی، لعلیا؛ قربانی زلیخائی، مجید. (۱۴۰۴). مطالعه تطبیقی انواع رژیم اجرایی موافقت‌نامه حل و فصل اختلاف ناشی از میان‌جیگری تجاری بین‌المللی. پژوهش‌های حقوقی. ۲۴(۶۱). ۱۶۹-۱۹۸. <https://doi.org/10.48300/jlr.2024.430279.2517>
۶. حسینی اکبرنژاد، حوریه. (۱۴۰۰). چشم‌انداز آینده کنوانسیون سنگاپور در مورد میان‌جی‌گری در منطقه آسیا. فصل‌نامه مطالعات حقوق عمومی دانش‌گاه تهران. ۵۱(۴). ۱۶۴۵-۱۶۶۷. <https://doi.org/10.22059/jplsqr.2020.294083.2274>
۷. ساکت، محمد حسین. (۱۳۶۵). نهاد دادرسی در اسلام. مشهد: آستان قدس رضوی.
۸. حسینی، سیدمحمد. (۱۳۷۸). نقش «میان‌جیگری» در فصل دعاوی و پاسخ‌دهی به نقض هنجارها. مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی. ۴۵(۰). ۵-۴۱. https://jflps.ut.ac.ir/article_12618.html
۹. شهبازی‌نیا، مرتضی؛ ملک‌نیا، پریا. (۱۳۹۵). محرمانگی در میان‌جیگری و تضمینات قانونی آن با بعد بین‌المللی. پژوهش حقوق خصوصی. ۵(۱۶). ۱۳۳-۱۴۸. <https://sid.ir/paper/252766/fa>
۱۰. فرقاندوست حقیقی، کامبیز؛ امیری هفشجانی، سیدحسن. (۱۳۹۷). انسیترا، کمیسیون حقوق تجارت بین‌الملل سازمان ملل متحد. <https://civilica.com/doc/1502115>
۱۱. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، مصوب (۱۳۶۸).
۱۲. قانون اصول محاکمات تجارتی افغانستان (۱۳۴۳).
۱۳. قانون اصول محاکمات مدنی افغانستان (۱۳۶۸).
۱۴. قانون سرمایه‌گذاری خصوصی در افغانستان، مصوب (۱۳۸۴).
۱۵. قانون مدنی مصوب (۱۳۰۷) و اصلاحیه ش ۸۰۱ مورخ ۱۳۹۹.
۱۶. قانون میان‌جی‌گری تجارتی افغانستان، مصوب (۱۳۸۵).
۱۷. کریمی، عباس؛ حمیدرضا پرتو. (۱۳۹۲). حقوق داوری داخلی. تهران: انتشارات دادگستر.

۱۸. گرشاسبی، اصغر. (۱۳۸۸). هنر و فن میانجی‌گری. تهران: مهاجر.
۱۹. لوتران، دیوید. (۱۴۰۰). کنوانسیون میانجی‌گری سنگاپور فرصت‌ها و چالش‌ها برای ایران. ارائه‌شده در سیمینار میانجی‌گری کنوانسیون سنگاپور و حل و فصل اختلافات بین‌المللی. همایش برخط تالار گفت‌وگوی انجمن ایرانی سازمان ملل متحد. [لینک](#)
۲۰. محمدی، عبدالعلی. (۱۳۹۳). سازوکارهای حقوقی دولت مدرن و موانع کارآمدی آن در افغانستان. رساله مقطع دکترای حقوق عمومی. تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۲۱. مقدم ابریشمی، علی. (۱۴۰۰). چالش‌های کنوانسیون میانجی‌گری سنگاپور و الحاق ایران. مجله حقوقی بین‌المللی. ۳۸ (شماره ۶۵) (پیاپی - زمستان). ۲۶۳-۲۸۰. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2021.243888>
۲۲. میوه‌یان، میلاد. (۱۳۹۷). بررسی جزایی میانجی‌گری در دادرسی کیفری. *قانون‌یار*. ۲ (۶). ۶۹-۷۷. <https://sid.ir/paper/259671/fa>

References

1. Qur'an. [in Arabic]
2. Ahmadlou, Mohammad; Mirali, Yahya; Zamani, Touran. (2022). Mediation from the Perspective of Penology in the Iranian Legal System. Tehran: 6th International Conference on Social Studies, Law, and Popular Culture. <https://civilica.com/doc/1522730> [in Persian]
3. Constitution of the Islamic Republic of Iran. (1989). [in Persian]
4. Civil Code of Iran. (1928), as amended by Amendment No. 801 (2020). [in Persian]
5. Criminal Procedure Code of Afghanistan. (1989). [in Persian]
6. Gharshasbi, Asghar. (2009). The Art and Technique of Mediation. Tehran: Mohajer. [in Persian]
7. Genidi, Layla; Ghorbani Zolikhai, Majid. (2025). A Comparative Study of Types of Enforcement Regimes for International Commercial Mediation Settlement Agreements. *Legal Studies*, 24(61), 169–198. <https://doi.org/10.48300/jlr.2024.430279.2517> [in Persian]
8. Hosseini Akbarnajadi, Huriyeh. (2021). The Future Outlook of the Singapore Convention on Mediation in Asia. *Quarterly Journal of Public Law Studies, University of Tehran*, 51(4), 1645–1667. <https://doi.org/10.22059/jpls.2020.294083.2274> [in Persian]
9. Karimi, Abbas; Parto, Hamid-Reza. (2013). Domestic Arbitration Law. Tehran: Dadgostar Publications. [in Persian]
10. Law of Civil Procedure of Afghanistan. (1989). [in Persian]
11. Law of Commercial Procedure of Afghanistan. (1964). [in Persian]
12. Law of Private Investment in Afghanistan. (2005). [in Persian]
13. Law on Commercial Mediation of Afghanistan. (2006). [in Persian]
14. Lothran, David. (2021). The Singapore Convention on Mediation: Opportunities and Challenges for Iran. Presented at the Seminar on the Singapore Convention on

Mediation and International Dispute Resolution, Online Conference of the Dialogue Forum of the Iranian Association of the United Nations. [in Persian]

15. Moghaddam Abrishami, Ali. (2021). Challenges of the Singapore Convention on Mediation and Iran's Accession. *International Legal Journal*, 38(65), 263–280. <https://doi.org/10.22066/cilamag.2021.243888> [in Persian]

16. Mohammadi, Abdolali. (2014). Legal Mechanisms of the Modern State and Obstacles to Their Effectiveness in Afghanistan. Doctoral Dissertation in Public Law. Tehran: Shahid Beheshti University. [in Persian]

17. Miveh-Yan, Milad. (2018). A Criminal-Law Examination of Mediation in Criminal Proceedings. *Qanunyar*, 2(6), 69–77. <https://sid.ir/paper/259671/fa> [in Persian]

18. Saket, Mohammad-Hossein. (1986). The Institution of Adjudication in Islam. Mashhad: Astan Quds Razavi. [in Persian]

19. Hosseini, Seyyed-Mohammad. (1999). The Role of “Mediation” in Resolving Disputes and Responding to Norm Violations. *Journal of the Faculty of Law and Political Science*, 45(0), 5–41. https://jflps.ut.ac.ir/article_12618.html [in Persian]

20. Shahbazi-Nia, Morteza; Maleknia, Paria. (2016). Confidentiality in Mediation and Its Legal Guarantees with an International Dimension. *Private Law Research*, 5(16), 133–148. <https://sid.ir/paper/252766/fa> [in Persian]

21. Tangestani, Mohammad-Qasem. (2019). Compulsory Settlement of Disputes through Non-Judicial Means. *Scientific-Research Quarterly Journal of Excellence and Law*, (1), 105–134. <http://noo.rs/WqNUL> [in Persian]

22. forqandoust Haghighi, Kambiz; Amiri Hafshejani, Seyyed-Hassan. (2018). UNCITRAL: United Nations Commission on International Trade Law. <https://civilica.com/doc/1502115/> [in Persian]